

SZÁZAD VÉ·G

MI LESZ VELED, MAGYAR SZOCIÁLDEMOKRÁCIA?
1990·1

MI LESZ VELED, MAGYAR
SZOCIÁLDEMOKRÁCIA?

FŐSZERKESZTŐ: GYURGYÁK JÁNOS · SZER-
KESZTŐK: FELLEGI TAMÁS LÁSZLÓ · GYE-
KICZKI ANDRÁS · KÖVÉR LÁSZLÓ · KÖVÉR
SZILÁRD · MÁTÉ JÁNOS · ORBÁN VIKTOR
SASFI CSABA · STUMPF ISTVÁN · VARGA TA-
MÁS · WÉBER ATTILA · TIPOGRÁFIA: KÖR-
NYEI ANIKÓ · OLVASÓSZERKESZTŐ: SÓS
ADRIENNE

1990·1

KIADJA A SZÁZADVÉG KIADÓ

SOLT OTTILIA

Miért nem vagyok szociáldemokrata a nyolcvanas évek végén Magyarországon? Vagyis – pontosabban – miért nem szociáldemokrata pártot csinált a „demokratikus ellenzék”-nek elkeresztelt laza mozgalom 1988-ban? Miért kerültek a hangsúlyok egyre inkább a liberális vonásokra a *Szabad Demokraták Szövetségében*, míg az kikötött a szociáldemokratától jól megkülönböztetett „liberális párt” öndefiníciójánál?

Természetesen igaza van Kovács Andrásnak: legtöbbünk ideológiai-politikai múltja, megrögzött értékei, de a magyar társadalom és politikai berendezkedés adottságai is a szociáldemokrácia felé húztak, s a rendszer békés megváltoztatásának stratégiai megfontolásai is a szociáldemokrácia céljait rajzolták fel a politikai horizontra. S mégsem...

A választást kétségtelenül nyomatókusan befolyásolta, hogy a politikai színpadon a szociáldemokratáknak fenntartott tekintélyes szerepre többen is jelentkeztek: az agg hajdani párt, és az MSZMP egyik (sőt több) szárnya. Mindkét kandidátus kissé zavaros és zavaró társnak ígérkezett. (Erre ígéretét azóta be is váltotta...) A nyugat-európai, de főként a német és osztrák szociáldemokrata párt nemzetközi aurája is számos kényelmetlen kérdést vetett föl – erre Kovács András is utal.

Am azt hiszem, fontosabb és mélyebb motívumok szabták meg választásunkat, *legalábbis az enyémet, aki igazán erős baloldalra húzó mágneset cipelek, amit nem is szándékozoan eldobni.*

Az elmúlt negyven évben, de különösen az utóbbi huszonötben, egy szegényes jóléti diktatúra keretei között éltünk. A pártállam létrehozta és üzemeltette mindazokat az intézményeket, melyek mintha a klasszikus baloldali munkásmozgalom célkitűzéseit valósították volna meg. Am mivel e célokat nem valóságos társadalmi erők képviselték, az intézményekben is volt (van) valami *Patyomkin-szerű*. Kulisszákhöz illően omlanak is össze, mielőtt a pártállam kiszáll belőlük. Ilyen (volt) a teljes körű választójogtól a nők emancipációján át a teljes foglalkoztatottságig, az általános öregségi ellátásig, a szociális lakásjogosultságig és általános térítésmentes egészségügyi ellátásig minden, amit „szocialista vívmánynak” szokott nevezni maga a párt. Ha a vívmányok maguk nem is voltak valami fényesek – mondhatni saját ellentétükbe fordultak át dialektikusan –, a „jóléti intézmények” hatalmas apparátusai annál életképesebbek. Majdnem olyan masszív, nehezen átjárható dzsungelt alkotnak, mint az államosított gazdaság irányítóinak és vezénylőinek érdek- és hatalomszövevénye. Az ellenőrzött piac helyett működő állami álpia, a jóléti állam helyén működő költséges és diszfunkcionális bürokratikus ellenőrzés-elosztás maga a bukkott kádárizmus, maga a „létező szocializmus”, amitől sokkal, de sokkal nehezebb megszabadulni, mint az állampárttól önmagában. És a legnehezebb, de inkább lehetetlen: átalakítani ellenőrzött piaccá, illetve valóságos szociális állammá (még ha szerénnyé, szegényessé is, hisz gazdagok igazán nem vagyunk.) A nehézségek felméréséhez elég, ha arra gondolunk, miféle érvelésekbe bocsátkoznak azok az érdekvédelmi szervezetek, amelyeket a pártállam hozott létre, s amelyeknek apparátusai most a túlélésért harcolnak, a SZOT-tól a Nőszövetségig. A „bérből és fizetésből élők tömege”, az elszegényedő közép- és felsőrétegek keserveiről és fontosságáról szónokolnak, írnak, határoznak, miközben eladják saját bölcsődéjüket, és megakadályozzák saját (nyereséges) lapjuk önállósodását, bérből és fizetésből élők sérelmére, vezetőapparátusaik védelmére. (Múltjukról akár ne is beszéljünk.) Könnyebb a tevének átmenni a tű fokán, mint a SZOT-ból vagy a Nőszövetségből azzá lenni, ami helyett létrejöttek: autentikus érdekvédelemmé. Hogyan lehetne kiküszöbölni őket, mikor hangjuk erősítésére minden eszköz rendelkezésükre áll, sőt, az új meg új érdekvédelmi szervezetek is gyakran haldokló apparátusok, szétesett lobbyk reinkarnációi, hatalmas fölényben az eddig nem képviselték új szervezeteivel szemben. (Nézzük csak még közelebbről, mondjuk, a lakásbérlők vagy a nyugdíjasok egyesületét!) Erős érdekvédelem nélkül pedig az új „jóléti államból” ugyanúgy kipottyan a fele társadalom, mint a régiből. *Erős érdekvédelmi szervezetek nélkül nincs szociáldemokrácia* – azt hiszem,

ez nyilvánvaló. Nem csak történetileg kell megelőznie a szociáldemokrácia politikai (párt-szerű) szerveződését szakszervezeti mozgalomnak és harci tapasztalatoknak, hanem kísérnie is kell – még ha a politikával összeszővődő szakszervezetek meg is sínylek ezt a házasságot. Márpedig ütőképes érdekvédelemnek alig van nyoma,* s nagy kérdés, hogy mikor lesz ebből valami. (Az itt-ott alakuló *munkástanácsok* ne tévesszenek meg bennünket: azonos nevük ellenére eléggé különböző típusú szervezetek. Egyesek szakszervezet-szerűek, mások, mint például a magyaróvári, tulajdonosi szervezetek. A Szolidaritás Munkásszövetség pedig, akárhogyan is hívja magát, politikai kezdeményezés.)

S most érkeztem el az igazi kérdéshez: miért nem szervezkednek nálunk a bér munkástömegek, miért csak a „bérből élő” vállalati management, és hivatali apparátus kész az önvédelemre, s bújik a „bérből élők” spanyolfala mögé? Azt hiszem, azért, mert a mi kádári szocializmusunk, félbemaradt gazdasági reformunk, puha diktatúránk egyéni vagy kiscsoportos menekülést tett lehetővé a bér munkásleltől, sőt a végkifejletben ezt nemcsak elnézte, hanem intézményesen fel is ajánlotta a vállalati munkásságnak (vgmk). A bér munkáslelt meghaladásának – a második gazdaságba való bekapcsolódásnak korábban jogilag is, később csak rentabilitási okokból – feltétele volt az „önkorlátozó bér munkáslelt”: bent kell maradni az üzemben, hogy kisvállalkozók lehessünk”. A mi tsz-eink egyedülálló konstrukciója, a nagyüzemi robot feltételéhez kötött háztáji kisvállalkozás – originális leleménnyel – maga alá gyűrte a katonás ipari szervezetet, győzedelmeskedett az egész gazdaságban, s befonta szinte az egész társadalmat. A „bérből és fizetésből élés” fikció a mi mindmáig létező szocializmusunkban. A leggyakoribb társadalmi típusok kétarcúak, nem egyféle integrációs rendszerben élnek. A legtisztábban bér munkások az iparban és a mezőgazdaságban egyaránt a teljesen nincstelen és szakképzetlen szegények, akik viszont marginális szereplői a gazdasági szervezeteknek és a társadalmi együttélésnek egyaránt.

Hát ezzel a kétarcú, az európai modern társadalmakhoz és gazdaságokhoz kevésbé hasonlító állapottal nem tud megbirkózni a klasszikus és modernizált szociáldemokrata párt, s ezért nem vagyok szociáldemokrata.

Ha modern munkáspártot akarunk, akkor fel kell dolgozni társadalmunk tényleges működését, nem fiktív, hanem a valóságos helyzetre kell válaszokat keresni. Egyelőre kevésbé vagyunk felkészültek erre a feladatra. Kevesebb a buktató, ha a társadalom vállalkozói arca felé fordulunk; annak politikai kifejezésére pedig az önálló polgárra apelláló liberális értékör az alkalmasabb. A polgár nálunk mindmáig nem emancipált egzisztenciája vitathatatlan építőköve mindenfajta modern berendezkedésnek, s azt hiszem, megspórolhatatlan lépés. A polgár méltóságának és biztonságának kiterjesztése a szabad tulajdontól függő munkavállalóra – mert mi más a szociáldemokrácia tartalma? – csak a következő lépés lehet. Talán nem kell vele várni száz évig, de hogy meddig, ez nincs megírva semmiféle sorskönyvben – rajtunk múlik. Remélhetőleg szót értve a szociáldemokratákkal, szeretném, ha minél kevesebbet késne a munkások – a ma társadalom alatti szegényeinek – emancipációja.

LITVÁN GYÖRGY

Elmondhatom, hogy rég olvastam írást annyi érdeklődéssel és belső elégtétellel, mint Kovács András némileg megkésett, de így is „véresen” aktuális elemzését és javaslatát. A magyar szociáldemokrácia újjáéledési folyamata mindeddig kudarcos kísérletek sorozata volt, s mivel az SZDSZ több okból is képtelen betölteni a szociáldemokráciának egy modern európai társadalomban nélkülözhetetlen szerepét, ez a hiány erősen jobbra tolja

* Figyelemreméltó szakszervezeti szerveződés zavarba ejtő módon a tudományos dolgozók, a művészek, a pedagógusok körében született, és nem az iparban.